

GAZETA MUZEALNA

nr 69/marzec 2009 r.,
str. I-III

MIESIĘCZNIK MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH

Malarstwo w kręgu rodzinnym czyli Ferdynand Olesiński w wielickim zamku!

Pełne powagi postacie na nostalgicznych portretach z przełomu XIX/XX wieku, delikatne szkice ołówkowe niemowląt i małych dzieci stanowiły nastrojową scenerię inauguracji najnowszej wystawy w Muzeum Żup Krakowskich pt. „Ferdynand Olesiński - malarstwo w kręgu rodzinnym”, która miała miejsce 30 stycznia br. w Zamku Żupnym.

Autor, mało znany, choć znakomity wielicki malarz, wybitny uczeń Matejki, zadziwia precyzją warsztatu, artystyczną wrażliwością i siłą prze-

kazu, rozciągając swymi pracami subtelny klimat spokoju i zadumy. Zwieńczający z dużym zainteresowaniem oglądali dzieła artysty i nieliczne pamiątki, które przemawiały do wyobraźni swym autentyzmem, będąc cennym świadectwem minionej epoki. Ekspozycja obejmuje także prace córki malarza - Maryli i prawnuczki Lidii Olesińskiej.

Serdecznie zapraszamy - wystawa jest czynna tylko do 13 kwietnia!

Małgorzata Piera

Ulrich von Jungingen został zabity bartą górniczą?!

Wszyscy chyba znają monumentalny obraz Jana Matejki „Bitwa pod Grunwaldem” znajdujący się w Muzeum Narodowym w Warszawie. Dzieło, imponujące rozmiarami, jest niezwykle dynamiczne, pełne kłębiących się ciał rycerzy, wojowników, koni. Dopiero po chwili obserwator jest w stanie wyodrębnić scenę centralną - Wielki Mistrz Krzyżacki na białym koniu, w białym płaszczu, wznoszącym się nad jego głowę, osłania się mieczem przed atakiem dwóch pieszych wojowników, których strój świadczy o stanie niższym niż rycerski.

Symbolikę tej sceny zauważył już Aleksander Gieysztor: „sprawiedliwość wymierza (...) i to włóczęnia św. Maurycego, polskim insygnium monarszym, szeregowie i półnagie wcielenie ducha polskiego”. Włóczęnia św. Maurycego jest kopią Świętej Lancy Cesarskiej, ofiarowaną Bolesławowi Chrobremu przez cesarza Ottona III podczas zjazdu gnieźnieńskiego w 1000 r. Oczywiście przedmiot ten nie mógł się znaleźć podczas bitwy grunwaldzkiej 15 VII 1410 r. i to w rękach wojownika niższego stanu, ale Jan Matejko często i świadomie dokonywał takiego zabiegu, starając się zawrzeć dodatkowe aluzje i znaki o znaczeniu symbolicznym. Przyjrzyjmy się jeszcze raz opisywanej scenie. Obok półnagiego mężczyzny mierzącego w pierś Wielkiego Mistrza włóczęnią stoi drugi wojownik, w czerwonym kapturze, który zamierza się na wroga trzymanym w prawej ręce toporem. Broń ta ma bardzo charakterystyczny kształt - barty górniczej.

Jak taki topór wygląda, można zobaczyć w ekspozycji podziemnej Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, w komorze Russegger V. Na wystawie Żupy krakowskie - przedsiębiorstwo królewskie” znajduje się gablota, w której umieszczono aż 6 bart. Bergbarten (topory górnicze) wywodzą się z Saksonii i związane były z górnictwem kruszcowym - rud metali: srebra, miedzi i ołowiu. Początkowo - w XVII w. - noszone były jako narzędzie pracy i oznaka statusu górników, którzy mieli przywilej posiadania broni. Szybko zaczęły się pojawiać także w rękach książąt i kierownictwa górniczego. Od początku XVIII w. były zastrzeżone dla kopaczy (do których należały szyby) i najwyższych urzędników. Barty, podobnie jak laski górnicze były odznakami honorowymi, które były noszone przy uroczystych okazjach jako ozdoba i część stroju górników. Wykorzystywano je m.in. podczas parad Akademii Górniczej we Freibergu w XVIII w.

Przyjrzyjmy się bliżej kształtowi barty. Toporzysko wykonane jest zwykle z blachy żelaznej. Ma formę prostokąta z uskokiem w dolnej części, u góry wydłużającego się w charakterystyczny długi kolec

(szpic) zabezpieczony mosiężną kulką (żołędziem). Zwykle w środkowej części posiada otwór w kształcie krzyża lub liścia koniczyński. W rogach toporzyska znajdują się zwykle dwie grupy otworków (po 3 lub 5). Osada jest niesymetryczna - blacha owinięta jest wokół drzewców i skuta z toporzyskiem w taki sposób, że z lewej strony powstaje płaszczyna. Taki obuch jest dość słaby, ale wystarczający dla broni paradnej. Żelazce wyposażone są także w wyraźnie wyodrębniony młotek (obuch). Drzewce wykonane są z rogu jelenia lub drewna inkrustowanego kościanymi płytkami. W dolnej części uformowane są w charakterystyczną stopę, pod którą znajduje się jeszcze kościana płytka i kulka. Na kości wyryte są zwykle różne przedstawienia

i ornamenty, często prymitywne, ludowe. Motywy ryte na drzewcach bart bardzo często się powtarzają. W górnej części znajduje się zwykle krucyfik adorowany przez górników. Z kolei w dolnej części toporzyska - na stopie - umieszczano zwykle herb Wettinów (książąt-elektorów saskich), a po drugiej stronie godło górnicze - skrzyżowane młotki. Na stopie widnieją też czasami daty wykonania barty oraz litery - inicjały właściciela. Na wielu bartach znajdują się motywy religijne, portrety książąt-elektorów saskich. Bardzo interesujące są przedstawienia górników, ich narzędzi, urządzeń oraz instrumentów muzycznych. Często wykorzystywano ornamenty roślinne i geometryczne. Na niektórych bartach pojawiają się też ciekawe napisy związane z górnictwem lub mające charakter modlitwy.

Topór namalowany przez Matejkę to barta kościana (Röhreberte) - ze stylizowanym kościanym (rogowym), wykonanym z kilku odcinków rogu nałożonych na rdzeń. Jest to bardzo ozdobny i efektowny typ barty. Dokładnie taką barta znajduje się w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie. Być może Mistrz malując „Bitwę pod Grunwaldem” miał okazję przyjrzeć jej się z bliska i wykorzystać jako jeden z rekwizytów. Czy Matejko popełnił błąd wkładając w rękę wojownika paradną broń górniczą z XVII w.? Niekoniecznie. Pochodzenie kształtu barty nie jest do końca wyjaśnione. W literaturze niemieckiej na temat genezy bart toczona jest od lat dyskusja. Jedni badacze wskazują na ewolucję narzędzia pracy - topora ciesielskiego, inni z kolei wywodzą kształt barty od topora bojowego. Rzeczywiście wśród późnośredniowiecznych toporów rycerskich można odszukać takie, które do złudzenia przypominają barty górniczą. Byłaby to groźna broń służąca zarówno do cięcia jak i do zadawania sztychów (stąd charakterystyczny szpic) - podobnie jak berdysz.

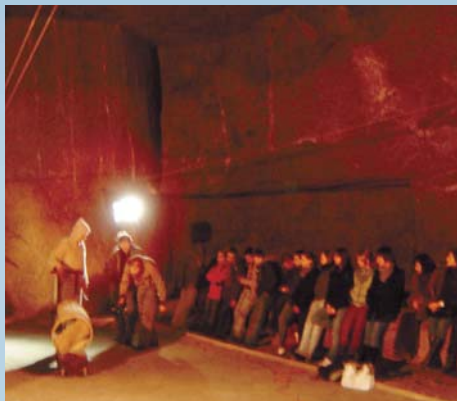
Powróćmy do bart w zbiorach Muzeum Żup Krakowskich. Niestety nie sposób wiązać pochodzenia którejkolwiek z bart z Wieliczką, trafiły one tutaj znacznie później. Nie można jednak wykluczyć, że któryś z urzędników saskich, przybyłych do Wieliczki za panowania w Rzeczypospolitej królów z dynastii Wettinów, nie zabrał ze sobą topora górniczego. Takim wybitnym saskim fachowcem był Jan Gottfried Borlach - geometra, twórca planów wielickiej kopalni i inicjator ważnych dla postępu technicznego przedsięwzięć. Czy przywiózł do Wieliczki barty - nie wiadomo.

Marek Skubisz

Solne dziedzictwo kultury

Pod tym tytułem w Muzeum Żup Krakowskich został nagrany spot reklamowy informujący o niezwykle interesujących programach edukacyjnych skierowanych zarówno do uczniów ze szkół podstawowych jak i dla

młodzieży gimnazjalnej i ze szkół średnich. Zajęcia odbywają się nie tylko w Zamku Żupnym, ale również w podziemnej ekspozycji Muzeum w kopalni soli.

Młodzież szkolna w atrakcyjnej formie odkrywa dzieje soli i jej znaczenie, piękno podziemi, poznaje cenne zabytki, bierze udział w pokazach warzenia soli, plenerach malarskich, konkursach, warsztatach edukacyjnych i koncertach.

Warto zaznaczyć, iż zajęcia umuzykalniające z uczniami ze Szkoły Podstawowej nr 2 prowadził Jerzy Sobeńko, który organizuje od 15 lat koncerty pt. „Popołudnie ze Straussem”, a od dwóch lat Summer Music Festival. Spot będzie emitowany w telewizji krakowskiej.

Henryk Uhryński

Promocyjnie i ciekawie

Muzeum Żup Krakowskich serdecznie zaprasza nauczycieli wraz z uczniami szkół podstawowych i gimnazjów do udziału w pakietach zajęć, które umożliwią poznanie wielickiej historii w nowej atrakcyjnej cenie, nie uwzględniającej opłaty za przewodnika po ekspozycji podziemnej tj. 70 zł. Promocyjna oferta Muzeum potrwa od 02.03.2009 do 31.04.2009.

Proponujemy dwa pakiety zajęć, które odbywać się będą zarówno w Zamku Żupnym, jak i w podziemnej ekspozycji muzealnej.

1) „Piękno Wieliczki i jej podziemi”

„Skąd się bierze sól” + „Maciej kopacz i wielickie podziemia”

Zajęcia edukacyjne rozpoczną się w Zamku Żupnym, gdzie uczestnicy zapoznają się z metodami otrzymywania soli – dawnymi, jak i współczesnymi oraz rolę jaką spełnia sól w dzisiejszym życiu. Następnie uczniowie przeniosą się w czasie i miejscu udając się do podziemnej ekspozycji. Wędrując w towarzystwie Macieja kopacza, który w średniowieczu należał do grona ważnych pracowników kopalni, będą mogli nie tylko poznać jego pracę, ale także osobiście poczuć jej trud.

2) „Cudze chwalcie, swego nie znacie...”

„Skarby wielickiej ziemi.” + „Poszukiwanie solnego skarbu”

Zajęcia prowadzone na Zamku Żupnym, pozwolą zaznać się uczniom z zabytkami Wieliczki oraz regionu. Następnie, już 135 metrów pod ziemią, uczestnicy zajęć zapoznają się z dawnymi urządzeniami oraz narzędziami

mi górniczymi, okazami soli a także imponującymi i pięknymi komorami. W trakcie zwiedzania, uczniowie, kierując się wskazówkami, będą mieli za zadanie odnalezienie solnego skarbu.

Z tej promocji warto skorzystać!

Zainteresowanych prosimy o kontakt. Rezerwacja Dział Edukacji i Promocji tel. 0-12 289 16 33, e-mail: edukacja@muzeum.wieliczka.pl, www.muzeum.wieliczka.pl

Terminarz wydarzeń kulturalnych marzec 2009 r.

ZAMEK ŻUPNY

Czynny do 30 kwietnia w godz. 9.00 - 14.30, codziennie z wyjątkiem niedziel i poniedziałków.

30.01 - 13.04

Wystawa „Ferdynand Olesiński - malarstwo w kręgu rodziny”

Wystawa prac znanego malarza w Wieliczce Ferdynanda Olesińskiego (1859-1905) wyróżniającego się ucznia Jana Matejki, w zestawieniu z pracami jego córki Maryli oraz prawnuczki Lidii Olesińskiej. Ferdynand Olesiński jest autorem dużego obrazu „Św. Kinga” obecnie prezentowanego na wystawie „Sacrum w dziedzictwie solnym”. Wykonany do ołtarza głównego w podziemnej kaplicy „Św. Kingi”, znajdował się w nim w latach 1895 - 1915 r.

Prezentowane na wystawie obrazy olejne, akwarele i rysunki pochodzą ze zbiorów wielickiego Muzeum, zbiorów kościelnych oraz kolekcji prywatnej rodziny artysty.

Patronat medialny: TVP Kraków, Polska Gazeta Krakowska, RadioVOX

Koncerty umuzykalniające z Filharmonią Krakowską:

3.03 - „Miłość i muzyka”

24.03 - „Muzyczne inspiracje folklorem”

18.03 - Spotkanie Towarzystwa Przyjaciół Muzeum:

„Malarstwo Ferdynanda Olesińskiego” - zwiedzanie wystawy czasowej

EKSPOZYCJA NA III POZIOMIE KOPALNI SOLI

Czynna do 31 marca w godz. 8.00 - 17.00

15.03 godz. 9.00 - Spotkanie rodzinne z cyklu „Mama, tata i ja” - w ekspozycji podziemnej muzeum

Informacja/rezerwacja: Dział Edukacji i Promocji, 012 289 16 33, edukacja@muzeum.wieliczka.pl

Wyjątkowe pisanki z soli

Muzeum Żup Krakowskich zaprasza wszystkie dzieci, młodzież, a także dorosłych do udziału w wyjątkowym, już IX konkursie na „Najpiękniejszą pisanekę z solnego jajka”. Odbędzie się on 2 kwietnia 2009 roku w Zamku Żupnym w Wieliczce w godzinach od 9.00 do 12.00 (czwartek).

Na zwycięzców czekają atrakcyjne nagrody, a wszystkie prace będą prezentowane w okresie świątecznym na wystawie w Zamku Żupnym.

Zainteresowanych gorąco zachęcamy aby zgłosili się do 20 marca 2009 roku. Ilość miejsc jest ograniczona, decyduje kolejność zgłoszeń!

Zgłoszenia i informacje: Dział Edukacji i Promocji, tel. (012) 2891633

lub e-mail: edukacja@muzeum.wieliczka.pl

MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH WIELICZKA

ul. Zamkowa 8, 32-020 Wieliczka
tel. (012) 289 16 00, fax 278 30 28,

promocja@muzeum.wieliczka.pl
www.muzeum.wieliczka.pl

Redaktor naczelny: prof. dr hab. A. Jodłowski
Redakcja: E. Bednarowska-Guzik, M. Piera
Opracowanie graficzne: E. Giżycka
Zdjęcia: A. Grzybowski, M. Bogucka